

BĂNCILE DIN AUSTRIA ȘI UNGARIA ÎN PERIOADA DUALISMULUI (1867 - 1918)

de

Lucian Dronca

În Austro-Ungaria, sistemul bancar a urmat în linii mari o dezvoltare care s-a inspirat din exemplele oferite de Marea Britanie, Belgia și Franța, dar cu specificități și cu un decalaj de două-trei decenii.

Industria și capitalul bancar din partea ungară a Imperiului nu au putut însă concura cu Austria. De aceea era dificilă realizarea unui acord între interesele divergente ale celor două părți ale imperiului. La Budapesta a apărut la începutul secolului XX un curent puternic pentru separația economică de Austria. Cu toate acestea, comerțul între cele două părți ale Monarhiei era foarte prosper. Ungaria trimitea în Austria în special produse agricole, compensate de aceasta prin produse textile, articole din piele, lemn și mașini.

La începutul secolului XIX, Austro-Ungaria oferea imaginea unei dezvoltări contrastante a diferitelor provincii. Existau provincii subdezvoltate, mai ales în părțile orientale ale Monarhiei (Galiția, Bucovina și Transilvania) precum și țările slave din sud (Croatia și Bosnia-Herțegovina), formal anexate în 1908. Regiunile periferice au început și ele să profite de investițiile efectuate de regiunile mai dezvoltate.¹ Teza subdezvoltării programate în care ar fi fost ținută Ungaria de Austria a fost acreditată de unii politicieni maghiari, care militau pentru desprinderea de Austria și luptau contra instituțiilor comune. Această teză nu mai poate fi susținută astăzi, în tot cazul nu mai mult decât caracterul înapoiat al economiei austro-ungare și retardarea dezvoltării, mai ales industriale, a acesteia față de Occident. Principala ei slăbiciune a fost mai degrabă dependența de capitalul străin. Locul Vienei de capitală financiar – bancară a Imperiului era susținut esențial cu capitaluri importate, îndeosebi de origine germană și franceză.

Un rol important în dirijarea marilor capitaluri a revenit celor trei mari centre financiare ale Imperiului: Viena germană, Budapesta maghiară și Praga slavă, care cunosc în a doua jumătate a secolului XIX o dezvoltare urbană deosebită.

O veritabilă organizare a sistemului financiar austro-ungar nu s-a produs însă decât în 1892, prin trecerea la etalonul aur și înlocuirea florinului cu coroana (krone-K). Sistemul bănesc al coroanei a fost pus în aplicare prin Legea nr. XVII,

¹ Jean Berenger, *L'Autriche – Hongrie (1815-1918)*, Armand Colin Éditeur, Paris, 1994, p. 101.

promulgată la 11 august 1892. Acestea i s-au adăugat Legea nr. XVIII, referitoare la convenția monetară dintre Austria și Ungaria și Legea nr. XIX cu privire la achitarea obligațiunilor contractate în florini (fl.) Unitatea monetară a noului sistem, coroana, a fost împărțită în 100 de părți, denumite fileri (f), care au luat locul vechilor cruceri (cr), divizionari ai florinului.²

Succesul reformei monetare s-a originat în reușita echilibrării bugetului statului în anii 1880.³ Valoarea noii monede a fost stabilită însă la jumătate față de cea a tradiționalului florin (1 fl = 2K), pentru a-i satisface pe unguri. Noul sistem a introdus etalonul aur în locul etalonului argint de până atunci.

În calitate de capitală bancară, spre sfârșitul secolului, Viena era dominată de șapte mari bănci organizate ca societăți pe acțiuni. În ciuda diferențelor dintre ele, acestea aveau și trăsături comune: practicarea de mari operațiuni; perspective și investiții la scara Europei; obișnuința de a trata cu marea clientelă (aristocrația), elita marii industrii și chiar cu Statul; atitudinea oarecum arogantă pentru tot ceea ce era provincial sau non-german. Două mari bănci ale grupului Rotschild, "Creditanstalt" și "Bodencreditanstalt" ("Institutul de credit funciar") au jucat adesea rolul oficial de bănci emițătoare ale împrumuturilor de stat. A doua a adăugat la o clientelă strălucitoare de prinți și arhiduci, gestiunea averii private a împăratului.

Pe lângă acestea, o altă mare bancă, "Wiener Bankverein" ("Societatea bancară vieneză") a jucat atât rolul unei bănci de depuneri cât și pe cel internațional de bancă de afaceri. "Länderbank" ("Banca de credit rural") și "Anglobank" au căutat să deschidă piața vieneză capitalurilor franceze și engleze. "Eskomptgesellschaft" ("Societatea de scont") a preluat în 1901 controlul asupra "Böhmische Eskomptebank" ("Banca boemă de scont") din Praga, pătrunzând astfel în industria cehă. La Viena, această bancă a păstrat un aspect voit tradiționalist, necăutând să fondeze filiale și nici să-și lărgască clientela, limitată și fidelă, a marilor industriași și oameni de afaceri.⁴

Cu totul altfel au procedat celelalte bănci. "Creditanstalt" și-a creat de la începutul activității sucursale. În 1860 avea deschise deja două în Ungaria (la Pesta și Brașov) și patru în Austria (la Praga, Brno, Lwow și Trieste). În afara acesteia, doar "Länderbank", "Wiener Bankverein" și oficiul de schimb "Mercur" au dezvoltat o rețea de filiale în regiunile industrializate ale Austriei și în nordul Peninsulei Italice, la Trieste.

În afara cercului marilor bănci, trei institute de dimensiuni medii, "Depositenbank" ("Banca de depozit"), "Mercur" și "Verkehrsbank" (Banca de

² "Corpus Juris Hungarici", 1892 – 1893, Budapesta, 1896, p. 282 – 285.

³ Jean Berenger *L' Autriche Hongrie...*, p. 101.

⁴ Bernard Michel, *Banques et banquiers en Autriche au debut du 20^e siecle*, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1976, p.49 – 52.

schimb”) tindeau cu abilitate să activeze îndeosebi în cadrul operațiunilor de planul doi (mici credite, schimburi valutare etc.), ignorate de marile institute.

La toate acestea se alătura puterea ultimelor mari bănci private, Rothschild și Schoeller. Acestea dețineau o autoritate morală deosebită, raportată la puterea lor reală, în declin la începutul secolului XX. Ele continuă să participe totuși la afacerile interne și internaționale.

Ca intermediare al băncilor occidentale și în calitate de colectori ai depozitelor din Austria, aceste bănci au devenit cele mai importante instituții financiare din Austro–Ungaria și chiar din Balcani. Cu puțină exagerare s-ar putea afirma că nici un ban nu sosea în Europa de est înainte de a fi trecut întâi prin băncile vieneze.⁵ Întărite de privilegiile pe care le dețineau, acestea formau un univers închis. Directorii lor nu ieșeau din cercul restrâns al cartierului de afaceri decât pentru a frecventa mediile politice ale Parlamentului sau ministerelor. De la aceste niveluri ei tratau afacerile lor cu provincia prin intermediul filialelor, fără a avea neapărat un raport personal în diversele zone ale Monarhiei.

Pentru a penetra în lumea capitalei care le ignora, băncile provinciale, mai ales cele cehe, au încercat să se infiltreze aici prin crearea de filiale. Realizările nu au fost prea mari, în ciuda unor progrese care au avut loc până în 1897. În anul următor, institutul ceh “Zivnobanka” a încercat implantarea unei filiale în Viena. În ciuda anunțurilor din presă, această bancă s-a lovit de indiferența publicului ceh de aici. Ea nu a înregistrat progrese decât după 1910, când a reușit crearea primelor agenții în cartierele Vienei, constituindu-și însă o clientelă germană de mici deponenți.

“Sporobanka” și “Ceska Prumyslova Banka”, în 1906 respectiv 1908 au deschis la rândul lor câte o filială la Viena. Aceste filiale au avut o interesantă evoluție. Filiala “Zivnobanka” s-a emancipat treptat de sub tutela sediului social de la Praga, tinzând să se impună ca centru secundar de decizie.

Abundența capitalurilor la termen scurt pe piața Vienei se datora și unor privilegii ale capitalei. Spre exemplu, marile lichidități concentrate la “Casa de economii poștală” (“Postsparkasse”) erau utilizate exclusiv pe această piață și exercitau o influență determinantă asupra circulației banilor. Or, “Postsparkasse” dispunea, ca organism guvernamental, pentru cumpărarea de rente, de sume colectate prin întreaga rețea poștală a Austriei. Alt privilegiu, violent contestat, mai ales de băncile cehe, se referea la fondurile colectate prin împrumuturile lansate de Stat. Acestea erau lăsate mai multe luni la dispoziția băncilor din grupul Rothschild care le utiliza pe termen scurt pe piața Vienei. Situațiile de acest gen nu reprezentau la urma urmei decât expresia relațiilor privilegiate ale băncilor vieneze cu autoritățile politice. Aceasta pentru că bancherii erau germani, apoi pentru că erau vienezi.

⁵ Cf. Iván T. Berend, György Ranki, *East Central Europe in the 19th and 20th centuries*, Akadémiai Kiadó, Budapeșt, 1977, p. 23.

Și ca o încununare a acestor atuuri, calitatea Vienei de centru financiar al Imperiului era oferită în primul rând de existența aici a băncii de emisiune. Concesiunea emisiunii de bancnote i-a fost acordată la 1 iulie 1816, când s-a întemeiat precursora Băncii Austro-Ungare sub denumirea de "Privilegierte Österreichische National-Bank" ("Banca națională austriacă privilegiată"), ca societate pe acțiuni. Ea a avut la început rolul de a susține vistieria statului cu împrumuturi. Acest lucru a fost relevant și în timpul războiului civil din 1848–1849, care a adus mari dificultăți statului și implicit băncii, la fel cum a făcut-o mai apoi războiul cu Italia din 1859. Acest din urmă eveniment mai ales, a convins guvernele Austriei că independența băncii de emisiune față de stat trebuie garantată, întrucât aceasta nu mai putea asigura acoperirea metalică a bancnotelor puse în circulație la curs forțat. Prin convenția din 1862, privilegiul de emisiune a fost prelungit până la sfârșitul anului 1876.

În această situație financiară dificilă a survenit introducerea dualismului, care nu a influențat însă banca de emisiune, datorită garantării privilegiului ei până în 1876. Astfel, ea nu a fost stabilită de la început ca instituție dualistă, ci a rămas o instituție austriacă cu drept de a-și extinde cercul operațiunilor și asupra Ungariei. Tratatul desfășurat din 1876 au durat doi ani, acordul fiind încheiat la 5 iulie 1878, dată de la care banca își continuă operațiunile sub denumirea de Banca Austro-Ungară.⁶

Competența multinațională Băncii Austro-Ungare se întindea asupra fiecăreia din cele două jumătăți ale Monarhiei, asupra Cisleitheniei și Transleithaniei. Moneda unică, coroana, iriga circuitele bancare și comerciale de la Tirol la Carpați, de la Elba la coasta dalmată. Ca organism economic comun, banca de emisiune avea sarcina de a atenua decalajele regionale între Austria de Jos și Boemia spre exemplu, bogate în oferte de capital la taxe joase de interes și marile spații agricole sărace ale Transilvaniei sau Galiției, regiuni ale cămătăriei, cu capitaluri rare și costisitoare. În fața acestor discrepanțe, Generalrath (Consiliul General al Băncii Austro-Ungare), pronunța suveran decizia sa, prin stabilirea unei taxe unice de bancă care se aplica în tot Imperiul. Această taxă unică de interes reducea decalajele financiare de la nivelul Imperiului la cel mai mic numitor comun.⁷

Pasionant este cazul Tyrolului, societate tradițională agricolă, cu o puternică populație italiană. Îndepărtată de centrele industriale austriece, aceasta avea relații strânse în Germania de Sud și Elveția. Abia în anul 1901 însă s-a constituit la Innsbruck o bancă ipotecară regională. În 1904, "Creditanstalt" din Viena a deschis filiale la Innsbruck, Bozen și Feldkirch, urmate în 1909 de "Wiener Bankverein". O parte din Austria germană a reprezentat de fapt o zonă foarte slab dezvoltată din punct de vedere bancar.⁸

⁶ Bernard Michel, *op. cit.*, p. 19–21.

⁷ *Ibidem*, p. 22.

⁸ *Ibidem*, p. 56.

O altă piață bancară cu populație italiană majoritară era Trieste, singurul mare port maritim din Monarhie. După 1906 portul a fost lărgit, izbutind să facă față concurenței pe care o reprezenta Elba și portul Hamburg și reușind să amenințe piețele din Germania de sud. Marile bănci au colaborat cu statul pentru finanțarea lucrărilor. În februarie 1904, filiala “Unionbank” a constituit o mare societate de construcții, dar în momentul primirii concesiunii, a trebuit să împartă finanțarea lucrărilor cu “Assicurazioni generali” și cu filiala “Creditanstalt”. Creșterea traficului de mărfuri a făcut ca negustorii italieni din zonă să-și piardă treptat influența, pe măsura creșterii “austriacității” orașului, care s-a dovedit a fi un loc de confluență între lumea mediteraneană și cea a Europei Centrale.

Trieste a fost în epocă și un mare centru internațional de asigurări, cu băncile “Assicurazioni generali” și “Riunione adriatica di sicurtà”. Pentru băncile vieneze, implantarea aici de filiale era dificilă, pentru că impunea o colaborare cu marea burghezie triestină, ostilă la influența veneză.

Băncile locale din Trieste au trecut totuși treptat sub controlul băncilor germane din Viena, ele însele concurate în zonă de încercările de penetrare ale capitalului slav, prin “Sporobanka” și “Zivnobanka”. Lupta dintre capitalurile slave și italiene s-a prelungit în câmpia slovenă și Dalmația. Țăranul slav s-a eliberat astfel treptat de sub tutela cămătarilor italieni, mai ales după deschiderea unor bănci cu capital sloven la Dubrovnic și a unor filiale a “Ljubljanska Kreditna Banka” la Split și Zadar. Mediile croate au făcut separație, fondând în octombrie 1912 propria lor bancă - “Hrvatska Vjeresijska Banka”-care a devenit în 1911 însă filială a băncii slave din Trieste, “Jadranska Banka”. Serbia a fost și ea interesată din motive politice în Dalmația, dar un proiect de bancă centrală sârbă la Dubrovnik a eșuat în 1914.⁹

Și slavii din regiunile estice ale Monarhiei au înregistrat progrese la scară mare. Între 1867–1873, Praga a început să se afirme în calitate de al doilea centru financiar al Imperiului. Ea a rămas sub controlul Vienei până după 1890. Cele mai importante bănci au fost “Böhmische Eskomptebank” absorbită în 1901 de “Eskomptegesellschaft”; “Böhmische Unionbank”; “Zivnobanka”; “Ceska Prumyslova Banka” (fondată în 1898); “Sporobanka” (fondată în 1903); “Pozemkova Banka” (fondată în 1907); “Bohemia” (fondată în 1910); “Agrarni Banka” (fondată în 1911); “Zemska Banka” (care și-a asumat un rol central ce nu a putut fi jucat de filiala Băncii Austro–Ungare, căreia i se reproșa arhaismul și gustul pentru șicane); “Ustredni banka ceskych sporitelen” (“Banca centrală a caselor de păstrare boeme”). Acestea au creat o rețea de filiale și în afara Boemiei, în Moravia, în Ungaria Superioară (Slovacia actuală) iar după 1900 la Viena și Budapesta.¹⁰

Concurența a dat naștere și la disensiuni, manifestate acut în anii imediat premergători primului război mondial. În februarie 1911, în adunarea generală a

⁹ *Ibidem*, p. 70 – 77.

¹⁰ Jean Berenger, *L'Autriche Hongrie...*, p. 93

Băncii Austro-Ungare, cehii și-au afirmat din nou cu tărie pretențiile lor referitoare la bancă. Revendicările cehe au fost tot mai dese după 1904 și ele nu urmăreau interese materiale ci dorința de manifestare a puterii economice cehe printr-o masivă reprezentare în adunările generale ale băncii. După 1909, reprezentanții lor au început să vorbească în cehă, provocând printre germanii prezenți un uragan de proteste.

În Boemia de Sud, predominanța mării proprietăți funciare a determinat o structură socială defavorabilă expansiunii capitalismului industrial și bancar. Orașul Ceske Budejovice (Budweis) reprezenta în regiune un pilon industrializat. Filialele cehe și germane din Viena au căutat însă să se implanteze aici din rațiuni naționale sau pentru a preveni o eventuală concurență, mai mult decât din rațiunea de a crea un centru bancar activ.¹¹

Capitalul ceh s-a interesat și de piața nouă și neexplorată a Galiției, gășind însă ecou slab în rândul nobilimii poloneze, ostilă neo-slavismului și cooperantă cu băncile vieneze. De aceea a fost inițiat contactul cu mediile economice ale țărânimii și micii burghezii. Din 1905, casele de economii poloneze s-au raliat la “Sporobanka” în locul fondării unui institut special separat. “Zivnobanka” a intrat în contact cu casele mutuale rutene, pe care le-a salvat de la faliment după grava criză din 1912.

“Sporobanka” s-a angajat din 1906 în relații și cu casele de credit românești din Bucovina, în număr de 46 la 1900.¹² Plasamentele băncilor cehe în zonă au fost riscante. Garanția împrumuturilor prin casele românești apărea ca o simplă fațadă. “Sporobanka” a pierdut 8 milioane K în afaceri cu lemn și 11 milioane în casele mutuale românești și rutene.¹³

Băncile cehe și slovace au urmărit să atragă și capitalurile conaționalilor emigrați în SUA. Directorul “Sporobanka”, Jan Patek, a urmărit să facă din New York centrul financiar al Americii cehe, fapt încercat și de banca românească “Albina” pentru emigranții români din Transilvania.¹⁴

În privința Moraviei, totul o destina să fie, la fel ca Boemia, una din regiunile deschise capitalului bancar. În bogatele regiuni agricole ale câmpiei morave trăia o țărâtime așezată, care dispunea de economii solide, plasate în casele mutuale. Dar Moravia a fost atinsă ca și Boemia, în secolul XIX, de revoluția industrială. Consecințele acestui avânt economic au determinat formarea la Brno a unei mari burghezii. Totuși, Brno nu a reușit să acceadă la rangul de mare piață bancară. Tranzacțiile financiare nu au putut fi concentrate aici, căci întreaga provincie suferea de lipsa centralizării. Moravia se găsea antrenată în orbita Pragăi și mai ales a Vienei, de care Brno era foarte apropiat geografic.

¹¹ Bernard Michel, *op. cit.*, p. 77.

¹² “Tribuna poporului” (Arad), IV, 1900, nr. 55, p. 2

¹³ Bernard Michel, *op. cit.*, p. 293-294

¹⁴ *Ibidem*, p. 299-305

Al doilea centru comercial al Moraviei, Olomouc (Olmütz), a cunoscut la începutul secolului XX înființarea a două filiale ale unor bănci germane și a două cehe. În 1906, germanii din zonă au fondat "Olmützer Kreditbank". Aceasta a căzut la 17 martie 1914 însă, datorită crizei din Moravia din acest an. Directorul Loewe, acuzat că a acordat credite fără acoperire, s-a sinucis. Scandalul a împroșcat cu noroi și municipalitatea din Olomouc. Criza a afectat și "Nordösterreichische Bank", care, aventurată în afaceri industriale dubioase, a pierdut aproape totalitatea capitalului său, fiind nevoită să-și suspende plățile. În ambele cazuri, sacrificarea unei părți a capitalului de către acționari a permis să se protejeze interesele depozitenților și ale creancierilor.

Starea de dependență a Moraviei o regăsim și mai grav în bazinul carbonifer Ostrava Karvin, cu un proletariat semi-analfabet și mizer. Esențialul tranzacțiilor bancare se derula foarte departe de aici, la Viena, în birourile lui Rothschild și ale "Boden Creditanstalt". Doar "Creditanstalt" a deschis o filială izolată la Troppau (Opava). Mizeria populației de aici a determinat spre exemplu "Zivnobanka" să renunțe la fondarea în zonă a unei filiale.¹⁵

Marginile orientale ale Austriei, cu Galiția și Bucovina, ofereau imaginea unor zone sărace. Galiția, populată de polonezi în vest, de ruteni și evrei în est, avea o societate lipsită de orice coeziune. Concurența provinciilor dezvoltate din vest s-a resimțit puternic. Cu excepția "Băncii ipotecare a Galiției", nici o bancă poloneză nu a putut să-și păstreze independența față de Viena. De aceea, cu toate că erau slavi, polonezii din Galiția erau mai orientați spre Viena decât spre Praga.

După 1905, reținerea băncilor cehe și germane față de Galiția s-a diminuat, atrase fiind de taxele ridicate de interes și de speranța de a găsi afaceri mai profitabile pe o piață neatinsă de concurență. Afluxul de capitaluri a creat o perioadă de artificială prosperitate, dar în 1912 a început o criză generală de credit în Galiția, agravată de izbucnirea războiului în Balcani și de perspectiva unui conflict cu Rusia. Criza a atins atât băncile cât și casele de credit mutual prin retragerile masive de capitaluri. Galiția plătea din greu incapacitatea sa de a-și constitui un sistem bancar autonom.¹⁶

Punct extrem al Cisleithaniei, Bucovina suferea de aceleași probleme ca și Galiția. Rutenii și românii formau marea parte a populației agricole sărace, dar evreii țineau în mână comerțul și camăta iar administrația era acaparată tot de ei, însă și cu participare germană.

Primul institut financiar constituit aici a fost "Casa de economii a Bucovinei", fondată în 1858, care din 1868 s-a ocupat și cu lombardul. Creditul ipotecar era un domeniu aparte al "Galitzische Hypotheken Bank" iar din 1882 i s-a

¹⁵ *Ibidem*, p. 65-69.

¹⁶ *Ibidem*, p. 77-78.

ipotecar era un domeniu aparte al “Galitzische Hypotheken Bank” iar din 1882 i s-a alăturat “Bukovinaer Bodencreditanstalt”, care din 1905 și-a schimbat firma în “Bukovinaer Landesbank” (“Banca Bucovinei”), reprezentând o mică bancă ipotecară. Președintele ei era românul Florea Lupu, membru influent al comitetului provincial. Afacerist fără scrupule, împreună cu “Sporobanka” a pus mâna pe concesiuni de păduri de pe domeniile Mitropoliei și a determinat să i se atribuie credite pentru exploatarea lemnului din partea “Uniunii caselor românești” (asociație a caselor mutuale din Bucovina). Speculațiile mari au antrenat în 1911 falimentul afacerii “Sporobanka” și pe această cale a afectat întreg sistemul de case din Bucovina. Ședința comitetului centralei băncilor populare românești a arătat un deficit de 3 milioane K, fapt care a dus la atacuri contra președintelui centralei, nimeni altul decât chiar deputatul Florea Lupu. A ieșit la iveală cu această ocazie și colaborarea sa cu deputatul Aurel Onciul.

“Anglobank” și “Länderbank” au încercat să preia afacerea, însă fără mai mult succes. Alte mari bănci vieneze au deschis sucursale în Bucovina mai ales după 1900, activând în domeniul finanțării tranzacțiilor comerciale: “Wiener Bankverein” în 1904, “Anglobank” în 1907, “Allgemeine Depositenbank” în 1914.¹⁷

Bucovina a fost afectată la fel ca și Galiția de criza din 1912, care a determinat și aici o mare retragere a capitalurilor.

Situația a fost și mai pregnant subliniată după anexarea Bosniei–Herțegovina, în 1908. Încredințată sub administrarea Imperiului din 1878, ea a rămas o provincie aparte. Banca Austro–Ungară nu și-a extins activitatea în aceste regiuni noi, cu statut incert și cu structură socială și etnică ostilă penetrării capitaliste. Capitalurile investite au provenit mai degrabă din Germania, întrucât asigurau mai multă autonomie deținătorilor puterii reale din Bosnia (guvernul local condus de la 1882 la 1903 de ungurul Benjamin Kallay). În 1895, sub egida “Wiener Bankverein” s-a fondat “Privilegierte Landesbank für Bosnien und Herzegovina” (“Banca provincială privilegiată pentru Bosnia și Herțegovina”), controlată însă îndeaproape de guvernul local. Singura bancă vieneză angajată în Bosnia avea deci investiții limitate. Ea nu a participat la nici o afacere marcantă după 1903. Capitalul bancar austriac nu a jucat vreun rol nici în acțiunea de anexare din 1908. Criza politică internațională, previzibilă în urma acestui act, a însemnat riscuri enorme pentru bănci. Ele nu și-au extins activitatea aici, datorită absenței afacerilor de prim plan. Extinderea privilegiului Băncii Austro–Ungare în Bosnia a fost o simplă consecință juridică a anexiunii.

Crearea aici în 1909 a “Privilegierte Ungarische Commercial Bank” (“Banca comercială privilegiată maghiară”) de către “Pester Ungarische Commercial Bank”

¹⁷ “Românul” (Arad), I, 1911, nr. 195, p. 9; *Idem*, I, 1911, nr. 225, p. 3; Victor Slăvescu, *Organizația de credit a României*, Ed. Cartea Românească, București, 1922, p. 249-253.

(“Banca comercială ungară din Pesta”), s-a datorat faptului că ministrul de Finanțe, baronul Burrian, i-a concedat monopolul răscumpărării iobagilor (kmétes).

Din 1911, băncile vieneze au început să se intereseze mai îndeaproape de regiune. Atracția a fost determinată de ratele ridicate ale profitului, de 9-12 %. “Creditanstalt” a achiziționat acțiuni la “Landesbank” iar “Boden Credit Anstalt” a cooperat în 1912 cu “Unionbank” pentru a-i transforma filiala din Sarajevo în bancă ipotecară - “Österreichische-bosnische Bank” (“Banca austro-bosniacă”).¹⁸ În privința băncilor cehe, acestea au manifestat un slab interes pentru Bosnia, socotind-o o zonă riscantă, deși au protestat vehement contra anexării din 1908.

În Ungaria, primele proiecte pentru fondarea de bănci datează din prima jumătate a secolului XIX¹⁹ dar realizările practice le-au avut sașii, încă din 1835.

Fondarea de maghiari a “Pesti első hazai takarékpénztár” (“Prima casă de economii din Pesta”) în 1840 a reprezentat un model și pentru alte institute bancare. În 1848, în Ungaria funcționau deja 36 de bănci.

Măsurile luate de regimul absolutist după revoluție au făcut ca în perioada 1850 -1860 în Ungaria să se fondeze doar două case de economii, la Fiume și Nagykovács (Crișu Mare). “Pesti Magyar Kereskedelmi Bank” (“Banca comercială ungară din Pesta”), fondată în 1841, a început să aibă probleme datorită filialelor deschise în perioada absolutistă de Banca Națională a Austriei în orașele mai mari din Ungaria și la Pesta.²⁰ Băncile maghiare au fost afectate și de modul păgubitor în care austriecii au scos din circulație bancnotele emise în timpul revoluției.²¹

După 1861, înființarea de instituții bancare în Ungaria a cunoscut un ritm accelerat. Între 1861-1866 s-au fondat 23 de noi case de economii, iar dintre societățile pe acțiuni s-a remarcat constituirea în 1863 a “Magyar Földhitelintézet” (“Institutul maghiar de credit funciar”) și în 1864 a “Első Magyar Iparbank” (“Prima bancă industrială maghiară.”). Desființarea relațiilor feudale a fost factorul care a creat condiții favorabile pentru sporirea fluxurilor de capital. Posibilitățile au fost mărite și prin includerea regiunilor maghiare în piața unitară a Imperiului.

Încheierea Compromisului din 1867 a reprezentat începutul unei perioade noi nu numai pe plan politic, ci și economic. Ungaria a trebuit să preia asupra ei o

¹⁸ Bernard Michel, *op. cit.*, p. 233-237.

¹⁹ István Széchenyi, *Hitel (Creditul)*, Pest, 1830, p. 156.

²⁰ Dr. Szádeczky-Kardos Tibor, *A magyarországi pénzügyintézetek fejlődése (Dezvoltarea instituțiilor bancare din Ungaria)*, Kiadja a magyar Közgazdasági társaság, Budapest, 1928, p. 6-8.

²¹ Kakucs Lajos, *Rolul instituțiilor financiare și al cooperăției în dezvoltarea agriculturii Banatului în a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX*, în “Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)”, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1996, p. 57.

parte din datoriile Austriei, acțiune la care s-au opus ministrul de Finanțe, Lónyay și șeful guvernului, Deák Ferenc. Situația va cântări ulterior ca un argument greu în lupta dusă de Ungaria pentru separația de Austria.²²

Recoltele favorabile din 1867 și 1868 au contribuit la acumularea de capitaluri. Situația a determinat relansarea procesului fondării de noi bănci. În 1867 s-au înființat 7 bănci noi (doar 5 între 1840-1867); în 1868-14; în 1869-26 și ritmul nu a încetat. Printre cele mai importante bănci au fost: “Magyar Általános Hitelbank” (“Banca generală maghiară de credit”), înființată în 1867; “Angol–Magyar Bank” (“Banca anglo-maghiară”)-1868; Franco–Magyar Bank (“Banca franco-maghiară”), în 1869 etc. Ultimele două bănci au dispărut însă în anii 1870, pe fondul unei crize economice. Tot în 1869 s-a fondat “Magyar Jelzálog Hitelbank” (“Banca maghiară de credit pe amanet”), însă în acest an apar semne ale unei crize a creditului și o înflorire a speculațiilor, care au determinat o febră a fondărilor de case de economii.²³ 60 % din investiții continuau însă să provină din exterior.²⁴ În 1870 existau în întreaga Ungarie 339 de instituții bancare.²⁵

Criza economică survenită după 1873 a impus investitorilor prudență.²⁶ Crahul de la Viena a generat o criză care a depășit-o cu mult pe cea din 1869-1870. S-au prăbușit 23 de bănci maghiare. Casele de economii au dovedit însă o rezistență mai mare, dispărând doar 4. Efectele crizei s-au resimțit până către 1880. Între timp, Ungaria a venit cu o legislație economică, adaptată cerințelor unei economii moderne. În 1875 a intrat în vigoare *Legea comercială*, iar în 1876, *Legea cambială*.²⁷

În perioada 1874-1879 s-au fondat doar 10 bănci, iar 28 din cele existente au dispărut. Totodată, au fost înființate doar 24 case de economii și 10 au dat faliment. Cea mai importantă bancă fondată în această perioadă a fost “Kisbirtokosok Országos Földhitelintézet” (“Institutul național de credit funciar al micilor proprietari”), ca și contrapondere la “Magyar Földhitelintézet” care avea în vedere mai ales exploatarea mijlocii și mari.

După 1890 a avut loc o revigorare a vieții economice. Dezvoltarea industriei și comerțului au dus la apariția de noi bănci: în 1885–“Magyar Királyi Postatakarékpénztár” (“Casa de economii poștală regală maghiară”)²⁸; în 1889–“Cheque és Clearing”; în 1890–“Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank

²² Dr. Kalmár Antal, *Uj dualizmus (Noul dualism)*, Rény Károly Kiadása, Budapest, 1909, p. 120.

²³ Dr. Szádeczky-Kardos Tibor, *op. cit.*, p. 13-14.

²⁴ Jean Berenger, *op. cit.*, p. 93.

²⁵ “Revista economică” (Sibiu), XV, 1901, nr. 41, p. 456.

²⁶ *** *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, Éditions Horváth, Roanne–Éditions Corvina, Budapest, 1974, p. 376.

²⁷ “Tribuna” (Sibiu), XIX, 1902, nr. 23, p. 89.

²⁸ “Anuarul băncilor române” (Sibiu), II, 1901, p. 136-137.

részvénytársaság” (“Banca comercială și industrială maghiară SA”). Criza din Anglia din 1890 s-a făcut simțită într-o mai mică măsură în Ungaria.

În 1892 s-a fondat “Magyar Takarékpénztárak Központi Jelzálogbankja” (“Banca centrală de amanet a caselor de economii din Ungaria”).

Din 1897 se înregistrează un nou recul în viața economică și financiară. Recoltele au fost slabe. Criza mondială provocată de supraproducția din industrie de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX s-a făcut simțită și în Ungaria. O îmbunătățire s-a produs în 1902 când a fost o recoltă bună. Dar situația politică din 1904 a influențat din nou negativ situația economică. Aceasta s-a redresat în 1905, însă în a doua jumătate a lui 1906 a apărut o lipsă accentuată de bani. Viața economică a rezistat acestei depresii. Anul 1907 a fost renumit și în Europa printr-o criză a creditului, prelungire a celei din 1906. Majoritatea băncilor europene au ridicat etalonul intereselor. Această situație a fost de altfel favorabilă pentru marile bănci, care erau puse în postura de a-și plasa cu dobânzi mai mari nu numai capitalurile lor proprii considerabile, ci și de a trage însemnate foloase din capitalurile străine ce le stăteau la dispoziție. Aceasta a reieșit și din enormele câștiguri realizate în 1907 de Banca Austro-Ungară și de marile bănci private din Budapesta și Viena. Spre exemplu, numai banca de emisiune a realizat un câștig de circa 32 milioane de K, din care acționarilor le-a revenit 16 milioane, iar restul sumei a format partea celor două state dualiste la câștigul băncii.

Nu aceeași situație au avut-o băncile din provincie, în rândul cărora s-au aflat și cele românești din Transilvania. Acestea au avut de luptat cu lipsa și scumpetea numerarului, a cărei consecință a fost restrângerea operațiunilor la minimul posibil. De aceea și profiturile au fost mult diminuate.²⁹

Ultima mare criză economică ciclică din perioada de până la primul război mondial a avut loc în 1912-1913. Ungaria, țară săracă în capitaluri, avizată masiv la sprijinul Austriei și a capitalurilor din Occident, putea să se confrunte oricând cu retragerea acestora, mai ales în situațiile de criză politică.³⁰ La vremea respectivă, aceasta a fost reprezentată de războaiele balcanice. Băncile din Ungaria au renunțat la acordarea de noi împrumuturi și au încercat să restituie reesconturile contractate.³¹ Situația financiară a început să se amelioreze spre sfârșitul lui august 1913 datorită mersului favorabil al tratativelor de pace de la București.³²

Ultima mare realizare pe piața financiară a Budapestei de până la primul război mondial a fost fondarea în 1911 a “Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége” (“Uniunea Națională a societăților de credit funciar din Ungaria”) ca

²⁹ “Revista economică” (Sibiu), IX, 1907, nr. 52, p. 459.

³⁰ “Românul” (Arad), II, 1912, nr. 222, p. 10.

³¹ *Idem*, III, 1913, nr. 106, p. 8.

³² *Idem*, III, 1913, nr. 165, p. 7.

bancă altruistă. Din această reuniune au făcut parte “Magyar Földhitelintézet”, “A Kisbirtokosok Országos Földhitelintéze” (“Societatea Națională de credit funciar a micilor proprietari”) și “Országos Központi Hitelszövetkezet” (“Asociația Centrală Națională de Credit”)³³

Pentru regiunile dominate de Ungaria, activitatea bancară se concentra la Budapesta, iar zonele periferice, populate de slovaci, croați și români sufereau de o slabă dezvoltare în ciuda efortului depus de băncile din Budapesta după 1908 pentru dezvoltarea rețelei lor de filiale.

Centralismul maghiar și rolul jucat de Budapesta îi menținea și pe slavi într-un statut de dependență economică, paralizând pe alocuri spiritul întreprinzător al acestora.³⁴ În 1885 când a luat ființă Banca “Tatra” din Martin, aceasta a încercat să cointereneze băncile cehe într-o întreprindere industrială și să le introducă astfel pe piața slovacă. În 1902, când uzina a fost terminată, autoritățile ungare i-au interzis însă funcționarea și le-au obligat să o vândă unei întreprinderi ungurești. Această afacere a putut convinge băncile cehe de dificultățile pe care le aveau de întâmpinat institutele slave în Slovacia. În ciuda unor încercări de penetrare ale “Zivnobanka” și “Sporobanka”, într-o perioadă de avânt a economiei cehe, capitalul acesteia nu a avut o motivație de solidaritate culturală ori politică, ci una care ținea de aspectul pur economic. Slovicii solicitau băncilor cehe o atitudine mai altruistă, apărând conflicte și divergențe de opinii. Cehii foloseau reescontul ca pe o armă pentru dominarea pieței slovace de capital. Cu atât mai mare a fost dezamăgirea slovacilor când băncile cehe nu s-au lăsat atrase în luptele politice.³⁵

Pe de altă parte, nu existau așezări urbane și centre economice în care elementul slovac să fie preponderent. De aceea, proiectele mai ambițioase erau clar orientate spre Budapesta. O astfel de acțiune a fost reprezentată de fondarea în 1908 la Budapesta a “Ustredná banka ucastinny spolok”, din inițiativa deputatului slovac Milan Hodza. Aceasta s-a dorit a deveni o instituție comună slovaco-româno-sârbă.

Deși inițiativa creării acestei bănci a pornit din mediile slovace, în 1910 a fuzionat cu “Banca centrală a caselor de păstrare boeme” din Praga, iar în februarie 1911 pachetul majoritar de acțiuni a trecut în sfera de afaceri a băncilor cehe. Acestea au participat și la finanțarea unor întreprinderi ungare. Politica pragmatică dusă de

³³ Dr. Szádeczky-Kardos Tibor, *op. cit.*, p. 23.

³⁴ “Revista economică” (Sibiu), XII, 1910, nr. 46, p. 424. Slovicii au pus bazele primei case de păstrare pe acțiuni în 1868. Până în 1890 s-au constituit 6 bănci, în 1910 numărul lor ajungând la 75.

³⁵ Roman Holec, *Băncile slovace până la 1918 - între spirit întreprinzător și naționalitate*, în “Istorie financiar-bancară, Studii asupra băncilor din austro-ungaria (1867 - 1918) vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca; p. 91 - 97; Bernard Michel, *op. cit.*, p. 295- 296.

mediile financiare cehe în privința băncilor slovace a determinat o reacție de respingere din partea acestora. Ca o compensare, ele au încercat să atragă depunerile emigrației slovace, prin crearea unei bănci naționale în SUA, fără a obține însă rezultate deosebite.

Naționalismul economic a fost o componentă fermă a programului politic slovac, atât față de maghiari cât și față de cehi. Slovaci au înțeles însă la 1918 că în viitorul stat cehoslovac, ei vor juca rolul partenerului mai slab.

Un alt mediu financiar slav din Ungaria era cel croat.³⁶ Băncile cehe s-au arătat interesate și aici. "Sporobanka" a intrat în relații cu "Hrvatska Poljodjelska" din Zagreb. "Zivnobanka" a investit în industria zahărului și în morile din Osijek după 1904. În 1909 a transformat banca privată "Sorgor și Weismayer" în societate pe acțiuni cu un capital de 1 milion de K. Băncile cehe au ajuns treptat să domine și industria alimentară din Croația.³⁷ Atacurile presei maghiare nu constituiau decât o subliniere a acestei stări de lucruri.

Declanșarea primului război mondial a însemnat exercitarea asupra băncilor din Austro-Ungaria nu numai a influenței conjuncturii economice ci și a evoluției politice generale. În acest context se pune întrebarea legitimă: capitalul bancar a avut vreun rol în declanșarea primului război mondial? Austro-Ungaria a rămas în mare parte străină valului de militarism care a bătut Germania în epocă, și mai mult ca orice altă categorie se integrează în această aserțiune bancherii. În biografiile bancherilor vienezi nu se găsesc urme ale vreunei cariere militare. În ochii burghezei financiare, armata constituia un domeniu rezervat aristocrației, o lume străină de universul băncii. Importanța industriilor care produceau pentru front în cifra de afaceri a băncilor a fost foarte redusă, negocierile cu Ministerul de Război fiind purtate chiar de directorii întreprinderilor respective.

Adesea bancherii nu și-au ascuns ostilitatea față de orice acțiune războinică. Morawitz, președinte la "Anglobank" amintea că legea internațională interzicea creditele pentru țările aflate în conflict și sugera o grevă a capitalurilor care să constrângă statele să renunțe la război, în lipsă de bani.

Nu se poate vorbi totodată de o presiune a băncilor din Reich asupra celor austriece. Au existat cazuri de bănci germane care au îndurat eșecuri din partea băncilor și guvernului Austriei.

Pe de altă parte, anexarea Bosniei și Herțegovinei în 1908 a fost o decizie unilaterală a mediilor diplomatice. Înainte de această dată, băncile nu au avut aici vreun interes. Dimpotrivă, criza internațională survenită în urma acestui fapt a

³⁶ Primele începuturi de organizare ale sistemului bancar la croați datează din 1846, când s-a înființat prima bancă la Agram (Zagreb). În 1915 sistemul financiar croat dispunea de 61 de bănci și 146 case de păstrare ("Revista economică" (Sibiu), XVII, 1915, nr. 52, p. 481).

³⁷ Bernard Michel, *op. cit.*, p. 298.

contrariat interesele cele mai elementare ale mediilor bancare, provocând câteva pierderi în ansamblul economiei. Dacă câteva bănci au aprobat în cele din urmă anexiunea, a fost pentru că Austro-Ungaria avea de înfruntat atunci opoziția a numeroase țări europene iar anexiunea devenise o probă a forței interne.

Și în privința războaielor balcanice, atitudinea dominantă a băncilor a fost prudența, evocând doar necesitatea unei influențe austriece în Balcani, cu evitarea unei noi anexiuni.

Băncile din Monarhie au colaborat de asemenea în Balcani atât cu capitalul german cât și cu cel francez. Multitudinea intereselor financiare a determinat capitalul bancar să ignore blocurile politice. Aceasta a devenit o evidență în ajunul războiului. Anul 1914 a însemnat deschiderea pieței pariziene pentru Monarhie, prin negocierea unui împrumut austriac care urma să fie deschis în toamnă pe piața franceză. Este cert că bancherii erau ultimii care doreau compromiterea acestei operațiuni printr-o aventură militară în Serbia. Atentatul de la Sarajevo a fost marcat apoi de eforturile băncilor de a-și potoli clientela alarmată.

Declararea războiului a fost făcută de mediile militare, diplomatice și de Consiliul comun al miniștrilor, unde locurile erau ocupate aproape exclusiv de aristocrați. Nu capitaliștii sau bancherii au trasat pacea sau războiul, ci Austria aristocraților.

Războiul a scos din ritmul normal de funcționare toate instituțiile bancare. Acestea au contribuit la realizarea noilor sarcini reclamate de susținerea frontului. O principală operațiune a fost aceea a subscrierilor la împrumuturile de război lansate de stat între noiembrie 1914 și iulie 1918, la care au participat și băncile naționalităților, atât prin serviciile oferite cât și prin contribuții financiare directe. Au fost emise în total 8 împrumuturi de război. Ele s-au bucurat de o largă participare și din partea privaților, sumele fiind preluate prin intermediul diverselor bănci, inclusiv prin cele ale naționalităților. Acest fapt a subliniat fenomenul incontestabil că atât timp cât au continuat să funcționeze cu rezultate într-o structură economică care se dovedea viabilă, băncile și bancherii au fost puțin interesați să o submineze, în condițiile în care perspectivele de viitor rămăneau incerte și dificil de anticipat.

THE BANKS FROM AUSTRIA AND HUNGARY DURING THE DUALISM PERIOD (1867-1918)

-Summary-

Between 1867-1918, the credit banks from Austrian-Hungarian Empire traversed a period of development and retrieve of the postponement vis a vis of banking systems from West. The major role was incumbent to banks from Wien.

They founded a lot of filially on the territory of Monarchy. These filially competed with the banking systems of nationalities (Czechs, Hungarians, Slovaks, Italians etc).

The banking systems from Austrian-Hungarian Empire was had such as intense external relationships. Exactly in the eve of the First World War, the finance capital from Monarchy had ignored the blocks.